

mélyzetet kaptak.¹⁶⁵ A Cservenkán maradtak őrzését egy SS-egység vette át.¹⁶⁶

Vérfürdő 1944. október 7–8-án. Cservenkán a zsidó munkaszolgálatosokat a Gläser Welker Rauch téglagyárban szállásolták el. Október 7-én futótűzként terjedt el a hír, hogy Zomborban a németek elutasították a parancsnok ellátmánykérelmét, ami arra utal, hogy elhatározták a zsidók likvidálását, mert így akarják szabaddá tenni az utat a visszavonuló tengelycsapatok előtt. Rettegésben és félelemben tel el az egész nap. Az SS meg akarta törni a zsidók lelkierejét, és teljesen el akarta csigázni ezeket az embereket, hogy aztán könnyűszerrel végezhesen velük. Egész nap válogatott kínzásokat kellett elszenvedniök, ide-oda hajtották őket. Este kilenckor tértek vissza a téglagyárba, de alig másfél órával később ismét felverték őket.

Magyar őreik kifosztották az embereket, mielőtt átadták volna őket a németeknek. Az SS megparancsolta nekik, hogy rakják le minden maradék értéküket, húzzák le az ujjukról még a jeggyűrűt is, majd húszasával-harmincasával egy hatalmas gödörhöz parancsolták őket, amely a téglagyártáshoz szükséges alapanyag tárolására szolgált. A gödröt nem sokkal azelőtt 50 zsidó és jó néhány Jehova tanúja munkaszolgálatossal ásatták nagyobbra.¹⁶⁷ A tömegmészárlás egyik életben maradt áldozata¹⁶⁸ a következőképpen emlékezik vissza arra, ami azután történt:

A gödör lehetett vagy 40–50 m hosszú és 8–10 m széles, a mélysége jó másfél méter... Az egyik végén négy SS-katona állt. Kettő kísérte az áldozatokat, kettő pedig lőtt. Húszat az egyik oldalon lőttek le, húszat a másikon... Három méterről tüzeltek... Én mindezt saját szememmel láttam. Aztán én is sorra kerültem. Az SS odalépett hozzám, lőtt, aztán továbbhaladt. Én is megkaptam a járandóságomat, a golyót...¹⁶⁹

Október 8-án hajnali 4 óra tájban ért véget a lövöldözés, addigra 700–1000 zsidót lemészároltak.¹⁷⁰ Egy órával később, akik életben maradtak, az SS őrzetében elindultak Zombor felé. De a vérengzés még nem fejeződött be. Ószivác közelében egy motorkerékpáros német katona agyonlőtt az út szélén pihenő néhány zsidót. Később magyar katonák zúdítottak a menetoszlopra tüzet egy vasúti szerelvényből. Jó néhányan letek halálukat Zomborban, majd az úton Zombor és Bezdán között.¹⁷¹ Végül október 12-én megérkeztek Bajára, amely június óta nem látott zsidót.

Még Baján időztek, amikor a nyilasok, a németek támogatásával, október 15-én államcsínyt hajtottak végre. A helyzet még rettenetesebbé vált nemcsak a munkaszolgálatosok, hanem a budapesti zsidók számára is. Bajáról Bonyhádra hajtották őket, ahol sokan életüket veszítették, majd pedig Szentkirályszabadjára. Itt Marányi alezredes, aki ismét a parancs-